

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XV. 1928.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1928.

De Penning van de Linnenwevers te 's-Hertogenbosch.

„La critique est aisée et l'art est difficile". Volkomen waar! Maar niettegenstaande dat, durf ik toch eenige aanmerkingen maken op hetgeen DIRKS en MINARD VAN HOOREBEKE ¹⁾ zeggen over den penning van de Bossche Linnenwevers. Mijne kritiek is van opbouwenden aard en derhalve geoorloofd.

Voor dat ik mijne aanmerkingen ga neerschrijven, wil ik, voor het goede begrip, den penning eerst bespreken.

Deze gegoten geelkoperen penning is rond, heeft een diameter van 40 m.M. en is van een oogje voorzien. Beeld en randschrift der voorzijde liggen diep in, in spiegelbeeld, dus negatief. Wanneer de penning geen oogje had, dan zou men eerder denken een *zegelstempel* dan een penning voor zich te hebben.

Met de keerzijde is het anders gesteld. De voorstelling ligt hier hoog op, positief, en heeft een diameter van 23 m.M. De effen rand daaromheen is benut om er het gildenummer in te snijden.

---

¹⁾ Mr. J. DIRKS. *De Noord-Nederlandsche Gildepenningen*. Haarlem 1878/9. dl. II. 20 en *Atlas*. pl. LXXXV. No. 7.

L. MINARD VAN HOOREBEKE. *Description de Méreaux et autres objets anciens des Gildes et Corps de Métiers, etc.* Gand 1877. T. II. 143.

De penning is zeer onoogelijk en slecht gegoten, zoodat de fijne deelen niet zichtbaar zijn.

De voorzijde toont den H. SEVERUS, den patroon der linnenwevers, in bisschopsornaat, den mijter op het hoofd, in de rechterhand den staf met velum of sudarium, in de linkerhand de weversspoel, den punt omhoog. Op zijn rechterschouder zit eene duif en voor hem staat het wapen van 's-Hertogenbosch, nog *zonder* den dubbelen adelaar in het schildhoofd. Rechts en links van deze voorstelling bevinden zich twee vlasplanten, de rechter met den top omhoog, de linker met den top omlaag. Het randschrift in klein-gothieke letter, dat tusschen twee parelrandjes loopt, luidt: · S. der: lynenwever · in · thtogenbosch¹⁾.

De voorstelling der keerzijde is een achtspakig rad, waaromheen tusschen twee effen bandjes in gothieke hoofdletters staat: * S' Ian .. Pariis ..

Het zal maar zelden voorkomen, dat de vorm, waarnaar een penning gemaakt werd, kan worden aangeezen, zooals dat met dezen penning het geval is.

In de oudheidkundige verzameling der Gemeente 's-Hertogenbosch²⁾ bevindt zich de *zegelstempel* der Bossche linnenwevers en van dezen stempel is hun penning eene *reproductie*, door een positieve afdruk daarvan verkregen.

Aan dien stempel is een andere kleinere gothieke zegelstempel door een ketting verbonden, en een positieve afdruk daarvan stemt geheel overeen met hetgeen op de keerzijde van den linnenweverspenning

¹⁾ Ik geef deze beschrijving naar een afdruk van den zegelstempel.

²⁾ Ondergebracht in het gebouw van het Provinciaal Genootschap aldaar, en te samen gevoegd met de verzameling van dat Genootschap.

te zien is. Deze beide zegelstempels zijn dus de vormen, die gediend hebben om den penning te maken.

De opmerking van DIRKS, dat de penning meer van een *zegel* heeft, dan van een penning, is niet correct, en is eene fout tegen de terminologie der *zegelkunde*, want het *zegel* is het voorwerp dat verkregen wordt door het afdrukken van den stempel in was of lak. Om duidelijk te zijn, had hij van een *zegelstempel* moeten spreken.

DIRKS beschrijft den penning als volgt: „Een „gemijterde Bisschop, met den bisschopsstaf, tusschen „vlasplanten staande. In de rechterhand houdt hij een „Weversspoel. Het Bossche wapen staat voor hem. „Omschrift: S(egel) der Lynenwevers in 's-Hertogen- „bosch”.

Die beschrijving is onnauwkeurig. Dat DIRKS niet gewaagt van de parelrandjes, waartusschen het randschrift loopt, en dat hij niet zegt, dat aan het Bossche wapen de adelaar in het schildhoofd ontbreekt, kan als een kleinigheid worden voorbijgegaan. Maar hij had niet mogen verzwijgen, dat de bisschop den H. SEVERUS, den patroon van het gilde, moet voorstellen, dat aan diens staf een velum bevestigd is, waaraan we een tijdsaanduiding hebben voor den ouderdom, in dit geval niet van den penning, maar van den vorm waarnaar de penning gemaakt is, dus van den zegelstempel, en dat op den schouder van den bisschop eene duif zit, die het karakteristiek van den H. SEVERUS is. Het randschrift luidt niet, zooals hij zegt, S(egel) der Lijnenwevers in 's Hertogenbosch, maar S(egel) der Lynenwever(s) in t(s)h(er)togenbosch.

De voorstelling op de keerzijde van den penning, die

DIRKS *contrazegel* noemt, omdat hij daarin iets van een zegel bespeurde, beschrijft hij als volgt: „Het contra-„zegel schijnt een achtspakig rad te zijn, omgeven door „eenige letters, en daaronder het gildenummer 21, 44, „56, enz. gesneden”.

Het achtspakige rad heeft DIRKS goed gezien, en dat hij hetgeen er om heen staat niet kon lezen, is de schuld van het slechte gieten van den penning en zonder het zegelstempeltje, dat tot vorming van de keerzijde van den penning diende, te kennen, zou niemand kunnen lezen, wat daar staat. Maar wat heeft DIRKS gedaan? Hij is gaan *veronderstellen* en zegt dan in zijne „Toevoegsels”¹⁾, dat achter „eenige letters” moet bijgevoegd worden: * S I(nterius) AD. PARTES., wat, zooals we reeds weten, moet zijn: * S' IAN PARIIS.

MINARD VAN HOOREBEKE beschrijft den penning der linnenwevers aldus:

„De voorzijde van dezen penning met oog voert „de beeltenis van Sint JAN, de beschermheilige van „'s-Hertogenbosch en patroon der linnenwevers, het „hoofd met mijter, den staf in de linkerhand en in de „rechterhand een weversschietspoel, staande tusschen „twee vlasplanten. Voor den heilige bevindt zich het „wapenschild der stad 's-Hertogenbosch. Tusschen een „effen binnen- en buitenbandje leest men in gothische „letters: S · der: lynenwever · in Shtogenbosch.

„De keerzijde voert in een klein rond een rad of wiel „en tusschen twee bandjes die het rad omgeven, leest „men: S' · Ian .. Paries”.

Of de linnenwevers den H. JOANNES, als zij hem tot

¹⁾ T. a. p. II. 392.

hun patroon gekozen hadden, zouden hebben gestoken in het *gewaad van een bisschop*, met mijter en staf, staat te betwijfelen! En MINARD VAN HOOREBEKE had dit even moeten bedenken. Die Apostel is inderdaad de beschermheilige van 's-Hertogenbosch, maar de H. SEVERUS werd, gelijk wij weten, als patroon door de linnenwevers vereerd.

Evenmin als DIRKS vermeldt MINARD de duif op den schouder van den Heilige, het velum aan den staf en ook wijst hij er niet op, dat in het Bossche wapen de dubbele adelaar in het schildhoofd ontbreekt. De parelrandjes, waartusschen het randschrift staat, noemt hij *effen* bandjes en de T van Hertogenbosch ziet hij voor eene S. aan; ten slotte leest hij op de keerzijde *Pariis* in plaats van *Pariis*.

Na deze aanmerkingen op de beschrijving van den linnenweverspenning door deze beide penningkundigen, zijn er nog een paar aantekeningen te maken op de afbeeldingen, die zij daarbij geven.

DIRKS teekent niet den *penning* af, maar wel het *zegel* der linnenwevers, zonder hiervoor eene reden op te geven ¹⁾. Dit zegel is goed afgebeeld, alleen de Limburgsche leeuw in het Vrijkwartier van het Bossche wapen (2—3) heeft een verkeerden staart. Gelijk bekend is, heeft die leeuw den staart gespleten en over elkaar geslagen, hetgeen op het zegel goed zichtbaar is. Het zegel, dat voor de keerzijde van den penning gediend heeft, geeft hij zuiver weer, en zelfs met het *juiste* omschrift, hetgeen wel bevreemdt, daar hij in zijn

---

¹⁾ Atlas. pl. LXXXV. No. 7.

tekst van „eenige letters” spreekt en in zijne „Toevoegsels” met eene verkeerde meening aankomt ¹⁾).

MINARD VAN HOOREBEKE geeft eene afbeelding van voor- en keerzijde van den penning, en dit ook naar den *vorm* van den penning: de ronde schijf met het oogje. Maar dan doet hij iets, dat niet door den beugel kan. Beeld en randschrift teekent hij op de voorzijde niet *negatief*, doch *positief*, wat geheel bezijden de werkelijkheid is. Op de keerzijde doet hij het evenzoo, maar hier is dat in overeenstemming met de voorstelling.

Nu zijn er ook door hem bij het aftèekenen eenige foutjes gemaakt. De koormantel van den Bisschop heeft een geheel andere snit gekregen en mist den gesp, die hem sluit. In plaats van het versiersel op den voorkant van den mijter, is daarop een kruis aangebracht, en, wat erger is, het duifje op den schouder is geheel weggelaten en op de plaats waar dat zitten moet, ziet men de uiteinden der twee banden, die achter van een mijter afhangen; ook is den Bisschop een andere haardracht gegeven. Evenals bij DIRKS heeft de Limburgsche leeuw in het wapen een enkelen staart en waar de Boom in dat wapen moet worden voorgesteld met zichtbare wortels (uitgerukt) en voorzien van slechts eenige takken met weinig bladeren, daar is deze „geplant” en in vollen groei afgebeeld.

In het randschrift aan de voorzijde en in dat der keerzijde staat, zooals wij in zijne beschrijving reeds gezien hebben, eene S in plaats van een T voor *Thtogenbôsch* en *Paries* in plaats van *Pariis*.

De ouderdom van den *penning* wordt door DIRKS en

---

¹⁾ Atlas. pl. LXXXVI. No. 7*.

MINARD niet opgegeven. Te oordeelen naar den vorm der gildenummers, die er zijn ingesneden, zou ik hem in de XVIIe eeuw durven plaatsen.

Ik zou hier dit artikel kunnen eindigen, ware het niet, dat DIRKS in een beknopt historisch overzicht, dat hij zijne beschrijving der Bossche penningen doet voorafgaan, de linnenwevers voor het *eerst* in 's-Hertogenbosch aanhaalt in 1496, terwijl zij reeds veel vroeger daar tot een gild of ambacht vereenigd waren, waarom het mij wel van pas lijkt, ook hierop nog eene rectificatie te geven.

Dat DIRKS geen *ouderen* datum voor het bestaan der linnenwevers te 's-Hertogenbosch geeft, is hem persoonlijk niet aan te rekenen; de schuld hiervan ligt bij VAN ZUIJLEN, die de Rekeningen der stad 's-Hertogenbosch in druk uitgaf en welke uitgave door DIRKS geraadpleegd werd ¹⁾).

Te 's-Hertogenbosch werd de Paaschstijl gebruikt en de oudst-aanwezige stadsrekening begint met Paschen 1399. Hierop volgen de jaren 1400, 1401, 1402, 1406 en dan komt eene lacune van 90 jaren, zoodat dan de rekening van 1496 volgt.

VAN ZUIJLEN heeft de oudste rekening tamelijk volledig overgeschreven, de volgende rekeningen geheel onvolledig, maar die van 1496 is weer uitvoeriger.

Uit de eerste rekening, die van 1399, neemt hij voor zijne uitgave over *den post van ontvangsten aan keuren door de ambachten betaald*, laat dit voor de vier

---

¹⁾ R. A. VAN ZUIJLEN JR. *Inventaris der Archieven van de stad 's-Hertogenbosch*. 's-Hertogenbosch 1863. dl. I, 1 vlgg.

volgende jaren achterwege, maar vermeldt dien weer in de rekening van 1496.

DIRKS, die onder de keuren van 1399 de linnenwevers niet vond en wel onder die van 1496, besloot daaruit, dat zij toen eerst tot een gilde gevormd zijn. Had hij echter de oudste rekening goed aangekeken en daarbij even nagedacht, dan zou hij daarin reeds een spoor van de linnenwevers hebben gevonden. Bij de ontvangsten van betaalde *accijns en pachten* zou hij hebben zien staan: *Line Weverzaet ende lynwaetpacht*. Doordat VAN ZUIJLEN *Line Weverzaet* niet aaneen schreef, is waarschijnlijk de beteekenis daarvan aan DIRKS ontgaan. Aan elkaar geschreven en gelezen *Lineweeverzaet* zou DIRKS zeker aan Linnenwevers hebben doen denken.

Doet ons de rekening van 1399 door de verpachting van linnenweverszaad de linnenwevers hier in dat jaar reeds vermoeden, de rekening van 1400 geeft de zekerheid, dat zij in dit jaar te 's-Hertogenbosch reeds waren, want dan komen zij voor onder de ambachten, die keuren aan de stad betalen ¹⁾).

Hadden wij nu geen ander bewijs dan de rekening van 1400, dat de linnenwevers te 's-Hertogenbosch een ambacht vormden, dan zou die rekening de terminus a quo voor hun bestaan hier zijn. Maar het is zeker, dat zij reeds vroeger in deze stad waren, waarvoor een bewijs gegeven wordt door den *zegelstempel* van het ambacht, waarnaar hun penning gemaakt is.

Die stempel kan opklimmen tot de helft der XIVE

---

¹⁾ Stadsrekening Paschen 1400 tot Sint Remigius 1400 (halfjaarlijksche rekening) Gemeente-Archief 's-Hertogenbosch. *Politie- en Renterekeningen B. 3.*

eeuw. Heel zuiver is dat natuurlijk niet aan te geven, maar zoo goed als zeker is het, dat hij de helft dier eeuw niet overschrijdt, gezien de klein-gothieke letter van het randschrift en de landstaal, in plaats van het latijn, waarin dat is gesteld. De vorm van den bisschopsstaf met het daaraan bevestigde velum of sudarium, alsook de koormantel met het nog *kleine* kapje van den Bisschop zouden den stempel kunnen doen teruggaan tot vóór de helft der XIVe eeuw, maar daarentegen zijn de hooge mijter en de haartooi van den Bisschop weer van jongeren datum.

Als wij nu aannemen, dat de genoemde *oudere* vormen van staf en koormantel best tot in de tweede helft der XIVe eeuw kunnen zijn *doorgelopen*, en gezien het feit, dat de vormen van mijter en haartooi reeds vóór de XVe eeuw voorkomen en dit gevoegd bij het feit, dat de klein-gothieke letter van het randschrift, alsmede de hiervoor gebezigde landstaal den zegelstempel beneden de eerste helft der XIVe eeuw houden, dan is de ouderdom van dien stempel met tamelijke zekerheid te stellen kort na 1350, zoodat wij dan ook tot *dien* tijd het linnenweversambacht te 's-Hertogenbosch durven terug brengen¹⁾.

Of de linnenwevers een voornaam ambacht aldaar gevormd hebben, is vooralsnog niet te zeggen. Zij

---

¹⁾ De kleine zegelstempel, die voor de keerzijde gediend heeft, werd door de linnenwevers als contrazegel gebruikt, zooals blijkt op een zegel van 1473 (Archief 's-Hertogenbosch charter No. 560). Die stempel dateert zeker uit het laatst der XIIIe eeuw. In hoeverre hij in verband staat met het ambacht kon ik niet achterhalen. Misschiën is het een stempel, dien een der dekenen van zijne familie bezat. Is er ooit een deken IAN VAN PARIJS geweest, dan zou het ambacht tot de XIIIe eeuw zijn terug te brengen.

hadden voor hun bedrijf groote mededingers aan de Bogarden, kloosterlingen, die volgens den 3en regel van St. FRANCISCUS leefden en met linnenweven in hun onderhoud moesten voorzien. Op 7 Juli 1470 sloten zij met de linnenwevers eene overeenkomst voor schepenen van 's-Hertogenbosch, om tegen betaling van een jaarlijksche som vrijgesteld te worden van alle verplichtingen, die het ambacht hun kon opleggen.

Als wij in aanmerking nemen, dat de beide werken van DIRKS en van MINARD VAN HOOREBEKE zoowel voor den penningkundige, den penningverzamelaar, als voor den historicus dikwijls een vraagbaak zijn, en als wij dan zien, zooals hier is aangetoond, hoe onnauwkeurig zij zijn bewerkt, hetgeen ook Mr. POLAK in het vorig *Jaarboek* heeft doen zien, dan lijkt het mij niet overdreven allen, die daartoe in de gelegenheid zijn, aan te sporen, aan een herziening dier werken in dit *Jaarboek* mede te werken. Ik voor mij stel me voor, ook de andere Bossche penningen en hetgeen daarover in genoemde werken geschreven werd, geleidelijk aan een kritisch onderzoek te onderwerpen.

's-Hertogenbosch.

H. J. M. EBELING.

Noot. Na het verzenden der copie van deze bijdrage, bemerkte ik, dat DIRKS achter zijne „Toevoegsels” nog „Bijvoegsels”, „Nalezingen” I en II en eene „Aanvulling” heeft, en dat hij in de „Nalezingen” op blz. 10 en blz. 40 nog iets over den penning der Bossche linnenwevers te zeggen heeft.

Op de eerstgenoemde bladzijde deelt hij mede, dat R. A. VAN ZULJLEN, in zijn *Lijst der Schepenen van de stad 's-Hertogenbosch enz.* ('s-Hertogenbosch 1865) de genoemde zegelstempels van de linnen-

wevers dateert op 1582 en verder dat „'s-Hertogenbosch'' in het randschrift niet *aldus* gelezen moet worden, maar 's *Htogenbosch*, en dat de Bisschop volgens sommigen St. SEVERINUS zijn moet.

In „Nalezingen'' II wijst hij op de vele fouten, die voorkomen in het werk van MINARD VAN HOOREBEKE en zegt daar, dat MINARD den Bisschop aanziet voor Sint JAN, wat dan volgens zijne „Nalezing'' I St. SEVERINUS zijn moet en dat MINARD op het contrazegel leest: *S. Ian Paries*.

DIRKS had als penningkundige de dateering van VAN ZUIJLEN behooren te weerleggen op grond van het veel oudere karakter der beide zegels, zooals is aangetoond. 's-*Hertogenbosch* leest hij voor de tweede maal niet goed, er staat immers *htogenbosch*. Sint JAN van MINARD is zeker niet goed, maar met den H. SEVERINUS is DIRKS er ook weer naast. Met *S. Ian Paries* is MINARD dichter bij de waarheid dan DIRKS met zijn S. I(nterius) AD. PARTES.!

E.

Penning en zegels van de linnenwevers te 's-Hertogenbosch.